

ДОЗВІЛЛЯ ЯК ФАКТОР СОЦІАЛІЗАЦІЇ СІЛЬСЬКОЇ МОЛОДІ

У статті висвітлено проблеми соціалізації молоді шляхом залучення до культурного дозвілля. Розвиток інтелектуального та культурного потенціалу сільської молоді розглядається як продукт діяльності дозвіллевого середовища. На прикладі дослідження читацьких інтересів відвідувачів сільської бібліотеки доводиться необхідність підтримки та розвитку ресурсної бази сільських закладів культури як дійових агентів соціалізації сільської молоді.

Ключові слова: дозвілля, соціалізація молоді, сільські заклади культури.

The article deals with problems of youth socialization through their involvement in a cultural activity. The author investigates the intellectual and cultural capacity of youth from rural area as it is an outcome of certain activity in leisure time. The article focuses on material and technical provision of the rural cultural institutions which are as important centers for the youth socialization and also based on the needs assessment on libraries' services.

Key words: leisure, youth socialization, rural cultural institution.

В реаліях сьогодення виникає необхідність пошуку шляхів і механізмів інтеграції молоді села в соціально-економічну і соціокультурну структури суспільства, розробки нових підходів до вивчення процесу соціалізації молоді, можливостей його оптимізації на всеукраїнському та регіональному рівнях, що забезпечить стійкість і спрямованість соціального відтворення суспільства в цілому.

Зазначені особливості дозволили сформулювати проблему, яка полягає в тому, що умови, створені для культурно-творчого розвитку молоді у сільських установах культури, не враховують сучасних реалій сільського життя, що не дозволяє функціонувати установам культури відповідно до вимог сьогоденного дня.

Мета даної статті – виявити специфіку впливу інституту дозвілля на соціалізацію сільської молоді.

Вивчення проблем сільської молоді українського суспільства має важливе теоретичне і практичне значення. Адже в силу природних й історичних особливостей в Україні село завжди відігравало особливу роль. Споконвічно воно було не тільки і не стільки географічним чи демографічним поняттям, оскільки потужною економічною системою, важливим агропромисловим комплексом.

Село для українського народу було і залишається чимось незрівнянно більшим і ширшим ніж тип поселення, місце проживання. Воно становить підвалини нації, матеріальну та духовну основу її буття, джерело менталітету, моральності та оберіг духовної пам'яті.

Аналіз літератури доводить, що науковці торкалися життєдіяльності сільської молоді лише побічно, в межах соціології села або соціології молоді. Що ж до безпосередньо сільської молоді, то окремі аспекти її життєдіяльності висвітлювались у різний час тільки у працях І. Левікіна, І. Слепенкова, Б. Князева, В. Староверова, О. Ганюкова, Е. Лібанової, А. Бержаніра. Вчені відзначають, що проблеми молоді мають всеосяжний характер, відбиваючи усі «больові точки» функціонування і розвитку суспільства в цілому.

Вагомий науковий внесок у вивчення трудових ресурсів, проблем життєдіяльності, духовного розвитку населення, насамперед жінок і молоді, та підвищення ефективності праці зробили Н.В. Анішина, В.О. Архіпов, О.А. Бугуцький, В.В. Бовкун, М.Х. Вдовиченко, О.І. Вишняк, В.О. Джаман, Т.Р. Зарихта, О.І. Здоровцев, С.І. Іщук, Ю.М. Краснов, Г.І. Купалова, Е.М. Лібанова, І.І. Лотоцький, В.І. Лишиленко, І.О. Мартинюк, В.В. Онікієнко, М.Д. Пісістун, М.О. Пітюренко, С.І. Пирожков, В.В. Романова, І.Х. Степаненко, М.Х. Тітма, О.І. Хомра, В.Г. Швець, К.І. Якуба та багато інших. Однак багатогранність, складність і невичерпність проблем сільської молоді, її соціальної активності, дозвілля та закріплення в сільській місцевості в умовах відсутності соціально-економічної стабільності, пореформеного розвитку аграрного сектору потребує нових підходів для її подальшого і всебічного вивчення.

Визначення поняття «молодь» важливе не лише для визначення єдиного підходу до встановлення вікових меж молоді, а й для з'ясування питання про сутність молоді, її місце у соціальній структурі сучасного українського суспільства, визначення соціальних показників, в яких відображається специфіка соціального статусу молоді.

Існує декілька підходів до визначення поняття «молодь». Найпростішим з них є використання вікових ознак як найголовнішого параметра, характеристики молоді як певної соціально-демографічної групи. Поширеним є підхід, який розглядає молодь як перехідну психо-фізіологічну фазу розвитку особи: від соціальної ролі дитини до соціальної ролі дорослого. Інколи молодь трактують як соціально-демографічну групу, головною характеристикою якої є процес соціалізації. Ця позиція передбачає, що найважливішими показниками, які дають змогу розкрити сутність молоді, є не стільки вікові параметри, скільки соціальні показники процесу соціалізації. За цим підходом до молоді відносять молодих людей, які ще не почали самостійне трудове життя (тобто учнів), а також працюючих, які ще не мають сім'ї [1].

Отже, молодь як соціальна спільнота – це сукупність людей молодого віку в усіх сферах їх діяльності та проявах духовного життя.

Перед тим як говорити про вплив соціального середовища на культурно-дозвіллієві орієнтації молоді, необхідно визначити її соціальну роль, місце і покликання у сучасному суспільстві.

Кожному етапу життя суспільства притаманні свої виклики і труднощі, тому природно, що кожне молоде покоління шукає своєї дороги в сучасному суспільстві. Сучасна українська молодь – яка вона, що вона шукає?... Можна було б сказати, що вона така, як завжди. Є ж у людині те, що не змінюється, за-

лишається стабільним у часі та просторі, майже не зазнає руйнівних впливів соціального середовища.

Особливо слухною ця ідея стає тоді, коли мова йде про молодість. Молодість: час для самореалізації, становлення власного «Я» серед тисяч інших імен. Розпізнати свою сутність, використати найкращі якості задля будівництва міцної фортеці – власної особистості – ось головне завдання цього періоду життя для молоді.

І все-таки нинішня молодь непевним чином відрізняється від минулих поколінь: вона позбавлена болісного та руйнівного досвіду Другої світової війни, постійної небезпеки світових протистоянь, не пам'ятає ідейної боротьби з комуністичною системою, з тоталітарною державою. З цього погляду сучасне покоління, звісно, виростає в іншому соціальному середовищі. Живучи в умовах свободи, яку вибороли інші покоління, сучасна молодь непомітно для себе чималою мірою піддалася впливу цивілізації споживання.

Проте сучасне суспільство ставить перед молодістю свої складні виклики. Потрібні неабиякі навички і вміння, щоб адаптуватися до реалій сьогодення, знайти своє місце в суспільстві, ефективно виконувати безліч нових нестандартних соціальних ролей [2]. У зв'язку з цим актуальними стають завдання соціалізації сучасної української молоді, що концентруються на двох аспектах: зовнішньому та внутрішньому.

Зовнішні умови, в яких відбувається соціалізація сучасної української молоді, пов'язані з трансформацією українського суспільства, станом аномії, що супроводжується процесами поглиблення соціально-економічної нерівності, кризою основних інститутів соціалізації – сім'ї, школи, ВНЗ, трудового колективу, армії.

Говорячи про внутрішні умови, у яких відбувається соціалізація молоді, звернемося до результатів загальнонаціонального дослідження світогляду випускників середньої школи 2012 року, яке провели співробітники Інституту соціології НАНУ та Інституту педагогіки НАПНУ. Основні життєві плани молодого покоління у міру традиційні: більше половини планують створити сім'ю, такий самий відсоток хочуть мати цікаву роботу, здобути хорошу освіту. Організувати власний бізнес планує майже кожна п'ята молода людина (25% респондентів). Тобто бажання успішної кар'єри є більшим, ніж бажання заробляти великі гроші. Виїхати жити і працювати за кордон хоче кожен десятий, а от приносити користь людям, (орієнтація на загальносуспільні цінності) притаманна лише 12-13% опитаних.

Окрім цього, пріоритетними цілями у молоді провінції (малі міста, СМТ, селища) виступають: самореалізація, отримання цікавої і престижної роботи і якісної освіти, займання улюбленою справою, придбання власного житла та кар'єрні здійснення. Чинниками головних умов втілення поставлених цілей, на думку молоді, мають бути: хороші особисті здібності, знання і необхідний характер; наявність відповідних робочих місць і економіка регіону, що розвивається; політична стабільність суспільства; безкоштовна якісна освіта; системи пільг для молоді; допомога з боку родичів і держави.

Дозвілля традиційно посідає визначальне місце у житті сільської молоді. Воно є важливим простором для людського розвитку і залежить як від інтересів особистості, її цінностей, так і від наданих суспільством можливостей для їх задоволення. Особливого соціального значення дозвілля набуває у житті молодого покоління завдяки сприянню активного входження цієї соціальної групи в культурне і соціальне середовище країни. Тому конче важливим є систематичне відстеження культурно-дозвіллевих потреб молоді, тенденцій їх формування, визначення потенційних пріоритетів у сфері культури і дозвілля.

Гармонічно соціалізована особистість молодої людини – це гармонія розвитку двох основних сфер: інтелектуальної та емоційної. Вона можлива тільки за умови їх єдності, і тут створення соціально сприятливих умов культурно-творчого розвитку молоді в сільських установах культури визначається набуттям необхідних знань, умінь і навичок, досвіду в культурно-творчій діяльності. Відомо, що отримані у неформальних, сприятливих, комфортних для людини умовах середовища культурно-дозвіллевих закладів знання та навички органічно трансформуються, використовуються у площині повсякденного життя та праці.

Таким чином, специфіка процесів соціалізації молодої людини ставить непрості завдання соціального та особистісного характеру. Джерелом цих проблем може бути первинне виховуюче середовище сільського соціуму.

Становлення і розвиток сільської молоді за умов соціальних трансформацій є найменш дослідженою в соціальній науці проблематикою. А саме від подальшої долі сільської молоді, залежить доля українського села, селянства, аграрного сектора економіки, екологічного стану держави тощо.

Вплив регіональних умов на соціалізацію має різний характер і ряд характерних особливостей. Природно-географічні особливості регіону (ландшафт, клімат, корисні копалини) багато в чому визначають ступінь його урбанізованості, характер економіки, кількість і міру стабільності населення, тобто опосередковано впливають на багато аспектів соціалізації жителів. Клімат може робити і безпосередньо впливати на людину, на її здоров'я, працездатність, психічний стан, тривалість життя.

Сільський тип поселення продовжує залишатися ефективним фактором соціалізації покоління, що підростає, оскільки в ньому і нині досить сильним є соціальний контроль за поведінкою людини. Відносно стабільний склад жителів села, слабка їх соціально-професійна культурна диференціація, тісні родинні і сусідські зв'язки, «відкритість» спілкування, близьке спілкування дорослих і дітей, природо доцільний, непоспішний, розмірений ритм життя та інше є реальними передумовами для появи неповторних рис у поведінці жителів села.

Демографічні характеристики регіону істотно впливають на ціннісні орієнтації і стиль життя дітей, підлітків, юнаків, на їх установки у сфері міжособових відносин в цілому, а також міжвікових, міжстатевих і міжетнічних відносин, на соціально-психологічну ситуацію в регіоні.

Багато в чому це пов'язано з тим, що в сільських поселеннях дуже сильний соціальний контроль за поведінкою людини. Оскільки жителів у них небагато, зв'язки між ними достатньо тісні. Саме тому анонімне існування людини практично неможливе, кожен епізод її життя може стати об'єктом для оцінки та

соціального контролю з боку оточення. Все це призводить до того, що навіть сільська школа, сільський клуб та бібліотека унаслідок їх тісної інтегрованості в сільське життя впливають на виховання підростаючих поколінь значно більше, ніж міська. Сільська сім'я також суттєво впливає на соціалізацію своїх членів в основному в тому ж напрямі, що і село як мікросоціум, часто незалежно від соціально-професійного становища і освітнього рівня батьків.

Особливу роль в соціалізації сільської молоді відіграє вплив оточуючих міст, що постійно зростають внаслідок урбанізації, на село. Дія культурного середовища міст сприяє певній переорієнтації життєвих цінностей між реальними, доступними в умовах села, і такими, які властиві місту і можуть бути для сільського жителя лише еталоном, мрією.

Більш загрозливою стає тенденція збільшення відтоку молоді з сільської місцевості. І важлива роль в цьому процесі належить сучасному стану українського села. Закриваються клуби, бібліотеки, музеї, вимирають вікові культурні традиції, не дотримуються народних обрядів і звичаїв.

Аналіз тенденцій та проведення порівняльних характеристик у сфері дозвілєвих практик молоді за всі роки незалежності нашої країни дещо обмежений через низку причин. По-перше, у 2004 р. зростала верхня межа молодіжного віку з 28 до 35 років. Саме тому масив статистичної інформації до 2004 р. містить тільки дані про молодь віком до 28 років. По-друге, частина індикаторів для вимірювання уподобань та ціннісних орієнтацій української молоді постійно змінювалась у дослідженнях з цієї тематики, що було пов'язано зі зміною соціальних, політичних та економічних ситуацій у житті країни.

Втілюючи собою специфічну соціальну систему і особливий соціальний інститут, виступаючи елементом життєдіяльності суспільства, дозвілля в сільських регіонах не лише впливає на останнє, але і випробовує на собі вплив практично усіх змін, що відбуваються в суспільстві. У дозвілєвій діяльності, як одній з основних сфер діяльності молоді, процеси соціалізації набувають впорядкованої форми, демонструють наявність суспільно значимих стандартів та орієнтирів, які вказують на інституціональну природу і соціальну організацію культурно-дозвілєвих процесів.

Сфера дозвілля є базисним соціальним інститутом, що визначає рівень науково-технічного, економічного і культурного прогресу суспільства. Щоб стимулювати цей прогрес, інститут дозвілля повинен не лише відповідати потребам часу, але і мати здатність до випереджаючого розвитку.

Основою для аналізу дозвілля сільської молоді є первинна та вторинна інформація відповідних дослідницьких проектів, котра відображає стан та тенденції розвитку структури потреб, інтересів та цінностей молоді в сфері дозвілєвих практик за останні півтора-два десятиліття. За даними статистичних щорічників для більшості областей України характерним є скорочення закладів культури. Так, загальна кількість закладів клубного типу в Івано-Франківській області скоротилася з 823 у 1990 р. до 722 у 2011 р.; у Львівській області – відповідно з 1616 до 1413; у Тернопільській області – з 1038 до 923. При цьому тенденція зменшення є більшою для сільської місцевості [3, 4].

Відсутність культурного вибору, недоступність для селян багатьох видів культурної діяльності, існуючих у городян (відвідування музеїв, театрів, художніх виставок, ресторанів, нічних клубів тощо), обмежує культурні запити і культурний світогляд, не дозволяє сформувати у селян, особливо у молоді, розвинений культурний смак, різнобічні потреби, уміння вибирати серед декількох фільмів або передач кращі. В селі, особливо малому, дивляться і слухають все, що завезуть, найчастіше в сільський репертуар включають те, що не йде в місті або давно вже не в моді.

Подивимося на дозвілля молодих людей їхніми очима. Яким вони його бачать, що вподобають, які зміни в захопленнях сталися останнім часом? І як саме воно пов'язане зі шкідливими звичками юнаків і дівчат. Зокрема, на сайті Заліщицької централізованої бібліотечної системи, створеного за підтримки посольства США, розміщені результати соціологічного дослідження на тему «Сільська молодь: ідеали, прагнення, можливості» [5].

В анкетуванні взяло участь 107 респондентів, з яких за статтю: жінок – 77, чоловіків – 30. За віком: від 15 – 17 років – 45, 18 – 21 років – 47, 22 років і більше – 15. За родом занять: студентів – 55, учнів – 25, працюючих – 20, непрацюючих – 7.

На запитання «Чи пов'яжете Ви сьогодні своє майбутнє з рідним селом?» відповіді були такі: 28 респондентів відповіли що так, 39 – ні, 39 – час покаже, інші варіанти відповіді: 1 – немає перспективи.

На запитання «Які культурні, розважальні, освітні та інші заклади знаходяться на території села?» 107 респондентів відповіли, що у їхньому селі є школа, БНТ або клуб, бібліотека, бари.

Відповіді респондентів про надання переваг у вільний від навчання чи роботи час були такими: 41 – зустрічі з друзями; 49 – відвідуванню клубу, бібліотеки, ПК – 15 Інтернету; 34 – читанню книг, журналів, газет; 28 – перегляду теле- і відео програми, 1 – вишиванню, вирощуванню квітів.

Найбільш важливими із перелічених проблем сучасної молоді є: безробіття – 54, матеріально-фінансова – 22, здоров'я – 40, дозвілля – 10, екологічна безпека – 7.

На запитання «Чим відоме чи цікаве ваше село?» відповіді були такі: історією села – 107, відомими людьми села – 95, пам'ятками історії – 54, природними заповідниками – 18.

Про власний рецепт справжнього щастя відповіді респондентів були наступні: 53 – здоров'я, 40 – любов і кохана людина, 32 – стабільний заробіток, 26 – надійні друзі, 17 – спокій і злагода у світі, 12 – улюблена справа, 12 – фінансова незалежність, 4 – керівна посада.

Найбільш привабливими для молоді є професії: юриста, лікаря, вчителя, фінансиста, економіста, журналіста, візажиста, бухгалтера, фармацевта, а найменш привабливими – продавця, кухаря, працівника с/г, водія, електрика, кравця, агронома, бібліотекаря, столяра, перукаря, пожежника.

На запитання «Чи маєте Ви бажання започаткувати власну справу?» відповіді респондентів були такі: 36 – так, 43 – так, але не мають фінансової можливості; 4 – вже нею займаються; 13 – так, але не уявляють яким чином; 11 – ні.

Рейтинг «Топ – 10» найвідоміших постатей у поданні респондентів є таким: Тарас Шевченко, Леся Українка, Роман Шухевич, Юлія Тимошенко, Ліна Костенко, Богдан Хмельницький, В'ячеслав Чорновіл, Віктор Ющенко, Андрій Шевченко, Іван Франко.

Бібліотеку часто відвідують 49 респондентів; 1-2 рази на місяць – 45; 1-2 рази на тиждень – 3; 1-2 рази на рік – 8; не відвідують – 2; інші варіанти відповідей – за потребою, рідко, у вільний час.

На запитання «Чи потрібно читати сьогодні?» 72 респонденти відповіли що потрібно; 25 – варто; 10 – модно; 8 – немає цікавих творів; 2 – не модно.

Молодь хотіла б побачити у бібліотеці більше творів сучасної літератури, молодіжну періодику, літературу з навчальних програм, галузеву літературу, інтернет, комп'ютер.

На запитання «Яка література цікавить молодь?» відповіді були такі: 60 респондентів цікавить художня література; 28 – науково-популярна; 22 – навчальна; 13 – галузева.

На запитання «Яка з прочитаних книг найбільш сподобалась?» відповіді були такі: У. Самчук – «Марія», «Волинь»; П. Загребельний – «Роксолана», «Диво»; М. Матіос – «Солодка Даруся», «Дикі квіти»; Б. Лепкий – «Полтава»; Л. Українка – «Бояриня»; твори Л. Костенко, О. Забужко; Ж. Бенцоні – «Маріанна», «Катрин»; Д. Лондон – «Морський вовк», «Серця трьох»; В. Малик – «Чумацький шлях»; Дяченки – «Брамник»; В. Дрозд – «Дивокрай».

На запитання «Що потрібно зробити для покращення роботи бібліотеки?» відповіді були такими: 33 респонденти відповіли – зробити ремонт; 46 – більше нових книг; 47 – ПК, Інтернет; 11 – проводити цікаві зустрічі; 8 – все влаштовує у бібліотеці.

Чи задоволені респонденти роботою бібліотеки? (за п'ятибальною системою). Відповіді: 63 особи оцінили на 5; 42 – на 4; 2 – на 3.

Серед пропозицій бібліотекарів найбільше до вподоби респондентам: участь у роботі клубів – 29; цікаво провести дозвілля – 30; зустрічі з цікавими людьми – 15; познайомитися з новими книгами – 41; Інтернет – 19; погортати журнали – 9.

Про бібліотеку мрії, яка вона, відповіді були такі: 50 респондентів – з Інтернетом; 17 – велике приміщення з читальним залом; 12 – з новими надходженнями; 37 – сучасна бібліотека.

Додамо також, що дозвіллева активність молоді українського села корелює з соціальним статусом, матеріальними можливостями, інфраструктурою дозвілля. Для молоді з низьким соціальним статусом характерні пасивні форми дозвілля, вона вважає за краще займатися домашнім господарством, рідше за інших відвідує дискотеки, театри, концерти. Молодь з високим соціальним статусом віддає перевагу активнішим і інтелектуальним формам дозвілля. Вона частіше відвідує дискотеки, спортивні клуби, театри, прагне до підвищення рівня освіти і кваліфікації, більше уваги приділяє громадській діяльності.

Окрім цього, пріоритетними цілями у молоді села є: самореалізація, отримання цікавої і престижної роботи та якісної освіти, заняття улюбленою справою, придбання власного житла і кар'єрні досягнення.

В якості головних умов для досягнення поставлених цілей, на думку молоді, мають бути: хороші особисті здібності, знання і необхідний характер; наявність відповідних робочих місць та економіка регіону, що розвивається; політична стабільність суспільства; безкоштовна якісна освіта; системи пільг для молоді; допомога з боку родичів і держави.

Таким чином, незважаючи на те, що проблема сучасного соціально-культурного життя дітей та підлітків, які проживають у сільській місцевості, а також проблема їх освіти все частіше стають предметом обговорення як на державному рівні, так і на районному, сучасні умови життя сільської молоді залишаються дуже незадовільними.

Висновки:

1. Відповідно до прийнятих законів України невідкладним завданням державних та галузевих програм, на виконанні яких рекомендовано зосередити зусилля й ресурси, визначено соціалізацію сільської молоді.

2. Однією з базових складових державної молодіжної політики, спрямованої на соціалізацію, повинно стати сприяння творчому та інтелектуальному розвитку сільської молоді. Реалізація зазначених завдань передбачає створення необхідних умов і гарантій для культурно-дозвіллевого споживання, широке залучення до культурних практик; здобуття сільською молоддю освіти, вмінь та навичок художньо-творчої діяльності.

3. З метою посилення роботи щодо укорінення в свідомості сільської молоді загальнолюдських моральних цінностей, виховання патріотизму та поваги до історичної спадщини українського народу, соціального оптимізму та впевненості у своєму майбутньому, поліпшення організації змістовного дозвілля, формування здорового способу життя необхідно активізувати роботу сільських закладів культури та дозвілля, посиливши їх зв'язки із закладати освіти та регіональними соціальними службами.

Література

1. Гидденс Э. Социализация и жизненный цикл / Э. Гидденс // Социология. – М.: Эдиториал УРСС, 1999. – 704 с.

2. Сокурянская Л.Г. Концепция молодёжной идентичности в социологической перспективе или возможна ли молодёжь как социальная группа / Л.Г. Сокурянская. // Вестник Харьковского национального университета имени В.Н. Каразина «Социологические исследования современного общества: методология, теория, методы». – 2006. – №752. – С.44-51.

3. Статистичний щорічник Івано-Франківської області за 2011 рік; [за ред. М.М. Колімбровського]. – Івано-Франківськ: Головне управління статистики в Івано-Франківській області, 2012. – 533 с.

4. Статистичний щорічник Львівської області за 2011 рік; [за ред. С.І. Зимовіної]. – Львів: Головне управління статистики у Львівській області, 2011. – Ч. 1. – 2012. – 368 с.

5. Статистичний щорічник Тернопільської області за 2011 рік / [за ред. В.Г. Кирича]. – Тернопіль: Головне управління статистики у Тернопільській області, 2012. – 468 с.